

CZU: 343.222:616.89

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5113415>

ANALIZA SITUAȚIEI PRIVIND RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU OMORUL SĂVÂRȘIT ÎN STARE DE AFECT ÎN ȘTIINȚA DREPTULUI PENAL

Rodica BERDILO

Universitatea de Stat din Moldova

Lucrările analizate în cadrul investigației de față reprezintă baza teoretică a analizei juridico-penale a omorului săvârșit în stare de afect. Ca urmare a examinării punctelor de vedere ale oamenilor de știință expuse pe marginea materialelor științifice în care sunt abordate aceste infracțiuni, am constatat că prin interpretările doctrinare este facilitat procesul de percepere a esenței juridice a infracțiunii prevăzute la art.146 din Codul penal. În special, analiza viziunilor doctrinare în materia răspunderii penale pentru omorul săvârșit în stare de afect a contribuit la formularea următoarelor concluzii relevante: semnele constitutive ale noțiunii de omor pot fi desemnate prin următoarele sintagme / următorii termeni: 1) „lipsirea de viață”; 2) „ilegală”; 3) „intenționată”; 4) „a unei alte persoane”; recunoașterea dreptului la viață ca una dintre componentele obiectului juridic generic al infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei ar însemna echivalarea acestui obiect cu una dintre părțile sale; victima omorului săvârșit în stare de afect are calitatea specială de persoană care provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violență, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale; expresia „survenită în mod subit” din art.146 din Codul penal arată că, la momentul săvârșirii infracțiunii, făptuitorul trebuie să manifeste nu pur și simplu o intenție subită. Este necesar ca această intenție să fie, de asemenea, afectată.

Cuvinte-cheie: omor săvârșit în stare de afect, mod subit, acte de violență, insulte grave, acte ilegale ale victimei, acte imorale ale victimei, atenuarea răspunderii penale.

ANALYSIS OF THE SITUATION CONCERNING CRIMINAL LIABILITY FOR THE MURDER IN THE HEAT OF PASSION IN THE SCIENCE OF CRIMINAL LAW

The works analysed in the present investigation represent the theoretical basis of the juridical-criminal analysis of the murder in the heat of passion. As a result of examining the views of scientists on scientific materials dedicated to this crime, we found that the doctrinal interpretations analysed facilitate the process of perceiving the legal essence of the crime provided by the art.146 of the Criminal Code. In particular, the analysis of doctrinal views on criminal liability for the murder in the heat of passion contributed to the formulation of the following relevant conclusions: the constitutive signs of the notion of murder can be designated by the following phrases/terms: 1) “deprivation of life”; 2) “illegal”; 3) “intentional”; 4) “of another person”; the recognition of the right to life as one of the components of the general legal object of crimes against the life and health of the person would mean the equivalence of this object with one of its parts; the victim of the murder in the heat of passion has the special quality of a person who provokes the heat of passion of the perpetrator through acts of violence, gross insults, other unlawful or immoral acts; the expression “occurs suddenly” in art.146 of the Criminal Code states that, at the time of the crime, the perpetrator must not simply show a sudden intention. It is necessary that this intention be also affected.

Keywords: the murder in the heat of passion, suddenly, acts of violence; gross insults, unlawful acts of the victim, immoral acts of the victim, mitigation of criminal liability.

Introducere

În pct.29 al Deciziei Curții Constituționale a Republicii Moldova, nr.67 din 15.06.2020, de inadmisibilitate a sesizării nr.27g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 171 din Codul penal (alte urmări grave ale infracțiunii de viol) se arată că doctrina juridică poate constitui „un reper obiectiv în funcție de care să poată fi apreciat conținutul unei norme penale și care poate contribui la aplicarea previzibilă a acesteia” [1]. Aceasta demonstrează că analiza materialelor științifice privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect poate contribui la stabilirea conținutului elementelor constitutive ale infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM. În continuare, respectând succesiunea cronologică, vom analiza aceste materiale.

Rezultate și discuții

1. Analiza materialelor științifice privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect publicate în Republica Moldova

Într-un articol științific publicat în 2001 [2], S.Brînză și Gh.Ulianovschi examinează art.141 „Omorul săvârșit în stare de afect” din proiectul actualului Cod penal [3] (în continuare – Proiectul). Conform acestui articol,

„omorul intenționat săvârșit în stare de afect survenit în mod subit în urma actelor de violență sau a insultei grave din partea victimei, sau în urma altor acțiuni ilegale ori amorale ale victimei, dacă aceste acțiuni au provocat sau ar fi putut provoca urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui, se pedepsește cu închisoare până la cinci ani” [3, p.71].

S.Brînza și Gh.Ulianovschi critică just folosirea termenului „amoral” în articolul proiectat sus-menționat. Acești autori susțin că „termenul „amoral” din expresia „acțiuni ilegale ori amorale ale victimei” trebuie substituit cu „imoral”. Această înlocuire este dictată de incompatibilitatea termenului „amoral” cu sensul general al frazei, deoarece „amoral” înseamnă ceva care nu are noțiunea moralității, indiferent față de morală [4, p.36], pe când „imoral” – care este contrar moralei, care calcă principiile ei, care nu are niciun principiu moral [4, p.476]” [2]. De asemenea, S.Brînza și Gh.Ulianovschi afirmă: „Este necesar de a se exclude din art.141 al Proiectului cuvintele „dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui”. În primul rând, aceasta ar avea drept efect lărgirea limitelor de aplicare a art.141, iar, în al doilea rând, ar vorbi despre faptul că legislatorul acordă o mai mare însemnătate anume stării de afect a făptuitorului, indiferent de gravitatea urmărilor survenite în urma faptelor subiectului și anume de persoana care ar putea suferi din cauza acestora” [2].

Trebuie de menționat că aceste observații au avut efect, întrucât în art.146 CP RM se folosește termenul „imoral”, nu „amoral”. De asemenea, prin Legea nr.277 din 18.12.2008 pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova [5] (în continuare – Legea nr.277/2008) din articolul dat a fost exclusă sintagma „dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui”.

În 2004 a văzut lumina tiparului un manual elaborat de A.Borodac [6].

În opinia acestui autor, obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute de Capitolul II din Partea specială a Codului penal „este persoana ca o totalitate de relații sociale ale căror existență și desfășurare normală sunt determinate de ocrotirea celor mai importante valori ale fiecărui individ” [6, p.44]. Remarcăm că această părere corespunde nu legii penale în vigoare, ci Codului penal al Republicii Moldova din 1961 [7]. În cadrul acestuia din urmă, infracțiunile contra persoanei erau prevăzute de normele Capitolului II din Partea specială, intitulat „Infracțiuni contra vieții, sănătății, libertății și demnității persoanei”. În legătură cu obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM, A.Borodac consideră că acesta îl formează viața persoanei [6, p.44]. Este cunoscut că obiectul juridic special privește o singură infracțiune, nu un subgrup de infracțiuni. De aceea, considerăm prea largă această opinie, care nu permite deosebirea obiectului juridic special al infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM de obiectul juridic special al celorlalte infracțiuni de omor.

În alt context, A.Borodac menționează: „Insulta gravă presupune cuvinte și acțiuni ale victimei, care, din punct de vedere moral, se consideră deosebit de grave și care au provocat ucigașului o stare de afect, ca rezultat al umilirii grosolane a onoarei și demnității vinovatului sau a rudelor acestuia” [6, p.65]. Așa cum putem vedea, A.Borodac enumeră caracteristicile ce permit deosebirea insultelor grave de insulte oarecare: cuvinte și acțiuni deosebit de insultătoare ale victimei / cuvinte și acțiuni deosebit de grave ale victimei; înjosirea cu adevărat grosolană a cinstei și demnității / umilirea grosolană a onoarei și demnității. Cu certitudine, această interpretare ajută la stabilirea esenței juridice a infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM.

Din 2005 datează un manual elaborat în coautorat de S.Brînza, X.Ulianovschi, V.Stati etc. [8]. În cadrul acestei lucrări, analiza infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM este efectuată de S.Brînza.

Printre altele, acest autor afirmă că „atenuarea răspunderii penale în cazul infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM este justificată dacă luăm în considerare doi factori importanți: a) fapta dată reprezintă un „răspuns” la comportamentul provocator – ilegal sau imoral – al victimei, fiind deci condiționată de „vina” victimei; b) făptuitorul se află într-o stare fiziologică aparte care-i îngustează aptitudinea de a percepe ceea ce este și ce nu este infracțional” [8, p.71]. Luarea în considerare a acestor factori ne permite să stabilim deosebirea de esență a infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM de infracțiunea prevăzută la art.145 CP RM. De asemenea, cei doi factori evidențiați de S.Brînza contribuie la delimitarea temeiului de atenuare stabilit în art.146 CP RM de temeiurile de atenuare stabilite în art.147 și 148 CP RM.

În alt context, S.Brînza susține că „dacă vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită în stare de afect, a provocat decesul victimei, atunci decesul victimei nu se încadrează în limitele prevăzute de art.156 CP RM. Decesul victimei se ia în considerare la individualizarea pedepsei, nu și la calificarea infracțiunii. Astfel, în baza prevederilor de la lit.a) art.117 CP RM, concurența dintre alin.(4) art.151 CP RM și art.156 CP RM este soluționată de asemenea în favoarea art.156 CP RM” [8, p.111]. Deci, vătămarea inten-

ționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită în stare de afect, care a provocat decesul victimei din imprudență, se califică în baza art.156 CP RM. Prin aceasta se sugerează că, în cazul infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM, făptuitorul poate manifesta doar intenție față de moartea victimei. La fel, S.Brînza afirmă că „vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății în stare de afect, săvârșită din imprudență, trebuie calificată conform art.157 CP RM. Reieșind din prevederea de la lit.g) alin.(1) art.76 CP RM, în astfel de cazuri provocarea infracțiunii de actele ilegale sau imorale ale victimei poate fi luată în considerare ca circumstanță care ar atenua pedeapsa” [8, p.112]. Făcând analogie, putem spune că lipsirea de viață din imprudență, săvârșită în stare de afect, trebuie calificată conform art.149 CP RM. Reieșind din prevederile de la lit.g) alin.(1) art.76 CP RM, în astfel de cazuri provocarea infracțiunii de actele ilegale sau imorale ale victimei poate fi luată în considerare ca circumstanță care atenuază pedeapsa.

În 2005 a fost elaborată o altă lucrare, avându-i ca autori pe *A.Barbăneagră, V.Berliba, C.Gurschi* etc. [9]. În cadrul acestei lucrări, comentariul la art.146 CP RM îi aparține lui V.Holban.

Nu poate fi acceptată definiția noțiunii de omor propusă de V.Holban: „Omor este privarea ilegală, intenționată sau imprudentă, de viață a unei alte persoane” [9, p.210]. Probabil, această definiție are ca fundament normativ art.93 din Codul penal al Republicii Moldova din 1961, care prevedea răspunderea pentru „omorul din imprudență” [10]. Această formulare din legea penală anterioară a fost moștenită din perioada sovietică. Această caracterizare a atitudinii psihice a făptuitorului este formulată în termeni prea generali. Din ea ar rezulta că, în cazul omorului, nu contează forma de vinovăție – intenția sau imprudența – manifestată de făptuitor. Prezintă interes definiția noțiunii de afect formulată de V.Holban: „Stare de afect este o stare emoțională a psihicului omului care nu depășește limitele normalității, caracterizată printr-o apariție subită, prin intensitate mare și durată scurtă și în esență reprezintă o reacție emoțională care decurge exploziv, fiind însoțită de modificări spontane (dar nu psihotice) ale activității psihice, în mod special observându-se îngustarea conștiinței” [9, p.210]. Această definiție conține toate caracteristicile necesare cunoașterii naturii juridice a afectului fiziologic și a delimitării acestuia de afectul patologic. Prin formularea unor asemenea definiții se formează și se dezvoltă tezaurul doctrinar care ajută la stabilirea temeiului de aplicare a art.146 CP RM.

În cele ce urmează vom acorda atenție unei lucrări ce datează din 2009, elaborare de *A.Barbăneagră, Gh.Alecu, V.Berliba* etc. [10]. În cadrul acestei lucrări, comentariul la art.146 CP RM îi aparține lui A.Barbăneagră.

După părerea acestui autor, prin „omor” se înțelege „lipsirea ilicită și intenționată de viață a unei persoane” [10, p.289]. Din această definiție rezultă că omor trebuie considerată lipsirea de viață doar a unei persoane, nu a unei alte ființe. Lipsirea ilegală intenționată de viață a animalelor poate fi calificată conform art.197, 222¹, 233 sau 234 CP RM. Din punctul de vedere al lui A.Barbăneagră, „sintagma „insulte grave” înseamnă cuvinte sau fapte injurioase la adresa unei persoane cu scopul de a o jigni, ofensa și a-i provoca suferințe” [10, p.312]. Considerăm că această definiție se referă, mai curând, la noțiunea de insulte. Or, din ea nu se poate deduce care sunt criteriile ce permit delimitarea unor insulte grave de insulte oarecare. Este de reținut că nu oricare insulte pot provoca starea de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM.

Același autor afirmă că „sintagma „alte acte ilegale” exprimă sensul de orice alte acțiuni nepermise de lege, care au provocat starea de afect a făptuitorului. Prin sintagma „acte imorale” se înțeleg acțiunile întreprinse de victimă în raport cu făptuitorul, acțiuni contrare moralei societății și care încalcă principiile și normele de conviețuire socială” [10, p.295]. Astfel de definiții pot fi puse la baza cunoașterii naturii juridice a circumstanțelor săvârșirii infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM. Datorită unor asemenea definiții se reduce probabilitatea încălcării principiului legalității la aplicarea art.146 CP RM.

În 2010 a fost elaborat un manual care îi are ca autori pe *L.Gîrla și Iu.Tabarcea* [11].

Acești autori propun următoarea definiție pentru noțiunea de omor, utilizată, printre altele, în art.146 CP RM: „Omorul intenționat (sau pur și simplu omorul) este lipsirea ilegală și intenționată de viață a unei alte persoane” [11, p.83]. Din această definiție rezultă că omor nu poate fi considerată: lipsirea legală de viață a unei alte persoane; lipsirea din imprudență de viață a unei alte persoane; lipsirea intenționată de viață a propriei persoane.

Caracterizând latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM, *L.Gîrla și Iu.Tabarcea* propun definiții pentru următoarele acte ilegale sau imorale ale victimei: a) acte de violență; b) insulte grave; c) alte acte ilegale; d) alte acte imorale [11, p.209-210]. Aceste definiții contribuie la perceperea înțelesului noțiunilor utilizate în art.146 CP RM, lărgind arsenalul de mijloace de interpretare doctrinară a acestui articol.

Îndeosebi, este important aportul adus de *L.Gîrla și I.Tabarcea* la interpretarea doctrinară a noțiunii „insulte grave” folosite în art.146 CP RM: „Prin insultă gravă, care poate provoca starea de afect, se înțelege lezarea

gravă, cinică și profundă a onoarei și demnității persoanei, exprimată într-o formă indecentă. Chestiunea privind considerarea unei insulte ca fiind gravă constituie o problemă factologică, care trebuie soluționată în fiecare situație concretă, ținându-se seama de toate circumstanțele specifice ale cazului. De exemplu, este gravă insultarea sentimentelor legate de rudenie, de etnie sau de religie. La evaluarea gravității insultei se iau în considerare și caracteristicile individuale ale făptuitorului (starea fizică și psihică, graviditatea etc.)" [11, p.110-111]. În acest fel, devine clar că nu oricare insultă poate constitui cauza apariției stării de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM. Totodată, din definiția noțiunii „insulte grave” rezultă că legiuitorul nu ar trebui să utilizeze noțiuni care afectează negativ previzibilitatea art.146 CP RM.

În 2011 a fost publicată o lucrare elaborată de *S.Brînza și V.Stati* [12].

Acești autori evidențiază obiectul juridic suprageneric în calitate de categorie intermediară între obiectul juridic general și obiectul juridic generic al acelor infracțiuni din care face parte infracțiunea prevăzută la art.146 CP RM: „Deja nu mai putem susține, așa cum s-a făcut sub legea penală anterioară, că obiectul juridic generic al acestui grup de infracțiuni îl constituie relațiile sociale cu privire la persoană. Potrivit legii penale în vigoare, persoana („ființa umană considerată din momentul nașterii și până la încetarea ei din viață” [12, p.41]) trebuie privită ca valoare socială fundamentală, reprezentând obiectul juridic suprageneric comun pentru toate infracțiunile prevăzute în Capitolele II, III, IV și VII din Partea specială a Codului penal al Republicii Moldova” [12, p.205].

Cei doi autori stabilesc calitatea specială a victimei infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM: „Nu o persoană oarecare, dar numai persoana care provoacă starea de afect a făptuitorului prin actele sale de violență, insultele sale grave ori alte acte ilegale sau imorale ale sale. De aceea, în ipoteza erorii privind această calitate specială a victimei, atunci când făptuitorul consideră eronat că lipsește de viață persoana care i-a provocat starea de afect prin actele sale de violență, insultele sale grave ori alte acte ilegale sau imorale ale sale, răspunderea se va aplica în baza art.27 și 146 CP RM” [12, p.208]. Prin această calitate specială, omorul săvârșit în stare de afect se deosebește de alte infracțiuni de omor. În același timp, punctul de vedere al lui *S.Brînza și V.Stati* demonstrează că eroarea cu privire la calitatea specială a victimei este posibilă în cazul infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM.

Atrage atenția interpretarea de către cei doi autori a expresiei „survenită în mod subit”, utilizate în dispoziția art.146 CP RM: „Nu este obligatoriu să lipsească sau să fie foarte mică distanța în timp între cauza de apariție a stării de afect și omorul săvârșit în stare de afect. Uneori, această distanță în timp poate fi mai mare. Or, starea de afect poate surveni nu doar în urma percepției nemijlocite a actelor ilegale sau imorale ale victimei. Ea poate surveni și în urma reflectării asupra unor factori derivați vizând aceste acte ale victimei, reflectare care se prezintă în una din formele următoare: a) depanarea în memorie a amintirilor legate de actele ilegale sau imorale ale victimei; b) conștientizarea tardivă a rezultatelor actelor ilegale sau imorale ale victimei; c) aflarea tardivă a informației despre actele ilegale sau imorale ale victimei” [12, p.218]. Prin aceasta se arată că starea de afect poate reapărea în conștiința făptuitorului după trecerea mai multor luni sau chiar ani de la prima sa apariție. Este important ca, atunci când reapare, starea de afect să fie cauzată de actele ilegale sau imorale ale victimei.

În altă privință, *S.Brînza și V.Stati* afirmă: „În contextul analizei intenției de a săvârși pruncuciderea, este oportună examinarea problemei privind delimitarea acestei fapte infracționale de lăsarea în primejdie (art.163 CP RM). Criteriul de delimitare este următorul: în cazul lăsării în primejdie, făptuitorul dorește ca cineva să-i poarte grijă copilului ei nou-născut; în situația pruncuciderii, ea dorește sau admite moartea victimei. Orientarea intenției este apreciată în funcție de timpul și locul abandonării nou-născutului, de starea ei fizică la momentul abandonării lui, de probabilitatea salvării lui, de faptul cât de repede după abandonare copilul va putea fi descoperit etc. De exemplu, lăsarea nou-născutului în pădure sau în câmp, departe de locurile animate și căile de circulație, vorbește clar despre prezența intenției de pruncucidere. În contrast, lăsarea nou-născutului într-un cărucior, în timpul verii, la ușa maternității, mărturisește cel mai probabil despre intenția de a comite fapta de lăsare în primejdie” [12, p.218]. Interpretarea prin analogie ne obligă să deducem următoarele: se califică în baza art.146 CP RM lipsirea ilegală intenționată de viață, pe calea inacțiunii, săvârșită în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violență, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei care se află într-o stare periculoasă pentru viață și este lipsită de posibilitatea de a se salva din cauza vârstei fragede sau înaintate, a bolii sau a neputinței, dacă făptuitorul știa despre primejdie și a avut posibilitatea de a acorda ajutor victimei, fie că el însuși a pus-o într-o situație periculoasă pentru viață.

Din 2013 datează o lucrare elaborată în coautorat de către *M.Poalelungi, I.Dolea, T.Vizdoagă* etc. [13]. În cadrul acestei lucrări, investigarea infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM a fost efectuată de I.Arhiliuc și S.Brînza.

Referitor la eroarea privind calitatea specială a victimei infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM, acești autori fac următoarea afirmație: „Atunci când făptuitorul consideră eronat că lipsește de viață persoana care i-a provocat starea de afect prin actele sale de violență, insultele sale grave ori alte acte ilegale sau imorale ale sale, răspunderea se va aplica în baza art.27 și 146 CP RM” [13, p.469]. Această soluție corespunde art.27 CP RM, fiindcă acțiunea sau inacțiunea intenționată a făptuitorului, îndreptată nemijlocit spre săvârșirea omorului în stare de afect, nu-și produce efectul din cauze independente de voința făptuitorului. În cazul dat efectul, care a fost dorit de făptuitor dar nu s-a produs, constă în omorul celui care a provocat starea de afect prin acte de violență, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale. Oricare alt efect mărturisește că intenția făptuitorului nu a fost realizată în totalitate, deci infracțiunea nu s-a consumat.

Suntem de acord cu I.Arhiliuc și S.Brînza care menționează: „Este estimativă catalogarea insultelor ca fiind grave. Această catalogare se face în funcție de circumstanțele concrete ale cazului, care, privite cumulativ, pot ajuta la determinarea gravității insultelor. Printre aceste circumstanțe se numără: 1) nivelul de moralitate a mediului social de care aparține subiectul omorului săvârșit în stare de afect (aparține oare acesta de un mediu social degradat, marginal, demoralizat sau de un mediu social în care onoarea și demnitatea persoanei sunt valori cultivate și respectate); 2) particularitățile situaționale și de personalitate care caracterizează subiectul omorului săvârșit în stare de afect (caracterul și temperamentul acestuia, aptitudinile lui de a soluționa situații conflictuale sau critice, reacția la anumiți factori iritanți, cunoașterea expresiilor de argou etc.); 3) statutul social al subiectului omorului săvârșit în stare de afect; 4) ambianța în care au fost proferate insultele (în public, în mass-media, în prezența unor persoane apropiate subiectului omorului săvârșit în stare de afect) etc. Numai după analiza tuturor acestor circumstanțe se va putea răspunde la întrebarea dacă făptuitorul a perceput ca fiind grave insultele proferate în adresa lui” [13, p.471]. Din cauza caracterului estimativ al catalogării insultelor ca fiind grave, există riscul ca noțiunea „insulte grave” din art.146 CP RM să fie interpretată extensiv și defavorabil. Aceasta confirmă încă o dată justetea propunerii noastre de a exclude noțiunea dată din art.146 CP RM și de a pune accentul pe caracterul ilegal al acțiunilor sau inacțiunilor victimei, care îi provoacă făptuitorului starea de afect.

După părerea lui I.Arhiliuc și S.Brînza, „prin „alte acte ilegale” se înțelege faptele (acțiunile sau inacțiunile) interzise de normele de drept (inclusiv de normele penale), altele decât actele de violență și insultele grave, săvârșite cu intenție sau din imprudență, pe calea acțiunii sau a inacțiunii (de exemplu, samavolnicia, profanarea mormintelor, distrugerea sau deteriorarea bunurilor, furtul, pungășia, contaminarea cu maladia SIDA, lăsarea în primejdie, neacordarea de ajutor unui bolnav, amenințarea cu violență, calomnia, practicarea prostituției, încălcarea termenelor de plată a salariilor, refuzul achitării unei datorii bănești, plagiatul, abandonul de familie, adulterul etc.). Prin „alte acte imorale” se înțelege faptele (acțiunile sau inacțiunile) care contravin normelor morale dominante la moment în societate (de exemplu, trădarea, infidelitatea, înșelarea, lipsa de scrupule, abjurarea, sacrilegiul, încălcarea unui jurământ etc.)” [13, p.471]. După cum se vede, aceste noțiuni sunt definite prin exemplificare. În contextul infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM, exemplele de alte acte ilegale și de alte acte imorale sunt diverse și multiple. Contează ca acestea să aibă potențialitatea de a provoca starea de afect a făptuitorului.

În 2014 *S.Brînza* a publicat un articol științific care se axează pe problematica omorului săvârșit în stare de afect și a pruncuciderii [14].

S.Brînza etse printre puținii autori care descriu concret modalitățile faptice ale acțiunii prejudiciabile din cadrul infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM: „Acțiunea are un caracter fizico-mecanic, chimic, biologic, psihic sau de altă natură (tăiere, înjunghiere, împușcare, înecare, strivire, aruncare de la înălțime, strangulare, lovire (cu mâinile, cu picioarele, cu un corp contondent etc.), electrocutare, ardere, refrigerare, otrăvire, administrarea unei supradoze de substanțe narcotice sau psihotrope, provocarea de arsuri prin folosire de acizi sau baze, inocularea de agenți patogeni, transfuzia de sânge incompatibil, constrângerea psihică a victimei să se arunce de la înălțime sau dintr-un mijloc de transport aflat în mișcare etc.)” [14, p.27].

Totodată, *S.Brînza* argumentează că, în ipoteza infracțiunii analizate, fapta prejudiciabilă se poate exprima nu doar în acțiune: „Într-adevăr, nu există nicio piedică în calea calificării celor comise ca omor săvârșit în stare de afect, chiar dacă fapta prejudiciabilă s-a exprimat în inacțiune. Infracțiunea prevăzută la art.146 CP RM

se comite prin inacțiune atunci când există obligația legală, contractuală sau naturală de a împiedica producerea morții victimei. Evaluând posibilitatea săvârșirii de către făptuitor a unor acțiuni prin care s-ar împiedica ori s-ar înlătura desfășurarea unor procese de natură să provoace moartea victimei, trebuie să se reiasă din calitățile fizice și psihice ce-i sunt caracteristice, din starea în care aceasta se găsea la momentul săvârșirii infracțiunii, din nivelul calificării și cunoștințelor pe care le are făptuitorul, precum și din ansamblul tuturor împrejurărilor exterioare în care s-a manifestat conduita făptuitorului" [14, p.90]. Spărgând stereotipurile, autorul precizat reușește să ne convingă că inacțiunea este posibilă în cazul omorului săvârșit în stare de afect.

De asemenea, considerăm valoroase reflecțiile lui S.Brînza cu privire la actele de violență ale victimei, privite drept cauze ale apariției stării de afect a făptuitorului: „După gradul de intensitate, actele de violență pot evolua de la violența nepericuloasă pentru viața sau sănătatea persoanei până la omorul intenționat” [14, p.93]. Dezvoltând această idee, considerăm că sub incidența noțiunii „acte de violență” din art.146 CP RM intră următoarele forme de violență: 1) cauzarea intenționată a leziunilor corporale (care nu implică un prejudiciu adus sănătății) sau violența îndreptată spre cauzarea unor astfel de urmări; 2) vătămarea intenționată ușoară, medie sau gravă a integrității corporale sau a sănătății ori violența îndreptată spre cauzarea unor asemenea urmări; 3) cauzarea intenționată a morții victimei sau violența îndreptată spre cauzarea unei astfel de urmări.

În același timp, S.Brînza consideră de prisos utilizarea în art.146 CP RM a noțiunii „acte de violență”. Actele de violență reprezintă nu altceva decât un exemplu de acte ilegale ale victimei. De aceea, ele nu merită a fi specificate în art.146 CP RM, urmând a fi eliminată din textul legii penale noțiunea care le desemnează [14, p.102]. Ca urmare, considerăm că dispoziția art.146 CP RM ar trebui să conțină mențiunea cu privire la actele victimei ce provoacă starea de afect a făptuitorului, care au un caracter exclusiv ilegal. Totodată, ar trebui să se renunțe la exemplificarea unora dintre aceste acte în dispoziția art.146 CP RM.

În 2015 a văzut lumina tiparului lucrarea elaborată de S.Brînza și V.Stati [15].

După părerea acestor autori, potrivit legii penale în vigoare, „pentru calificarea faptei conform art.146 CP RM nu are importanță dacă actele ilegale sau imorale ale victimei au sau pot avea urmări grave pentru făptuitor sau pentru persoanele apropiate lui. O astfel de împrejurare poate fi luată în considerare numai la individualizarea pedepsei pentru omorul săvârșit în stare de afect” [15, p.308,309]. Totuși, acest enunț trebuie privit prin prisma dispoziției art.146 CP RM dinaintea intrării în vigoare a Legii nr.277/2008. Or, înainte de acest moment, în art.146 CP RM se utiliza sintagma „dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui”.

Este de interes o altă opinie a lui S.Brînza și V.Stati: „În situația concurenței dintre art.146 CP RM și lit.c) alin.(3) art.201¹ CP RM, urmează a fi aplicat numai art.146 CP RM. În astfel de cazuri se exclude aplicarea răspunderii în baza lit.c) alin.(3) art.201¹ CP RM” [15, p.390]. În acest fel este pusă în aplicare regula stabilită la lit.a) art.117 CP RM: „Concurența dintre două norme speciale are următoarele varietăți: [...] dintre componența de infracțiune cu circumstanțe atenuante și alta cu circumstanțe agravante – infracțiunea se califică în baza celei cu circumstanțe atenuante; [...]”. Totuși, afirmația lui S.Brînza și V.Stati a fost făcută înaintea modificărilor operate în art.201¹ CP RM prin Legea nr.196 din 28.07.2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative [16]. Luând în considerare aceste modificări, afirmația dată ar trebui să fie formulată în felul următor: în situația concurenței dintre art.146 CP RM și lit.e¹) alin.(2) art.145 CP RM urmează a fi aplicat numai art.146 CP RM. În astfel de cazuri se exclude aplicarea răspunderii în baza lit.e¹) alin.(2) art.145 CP RM.

Suntem de acord cu S.Brînza și V.Stati, care admit posibilitatea tentativei în cazul omorului săvârșit în stare de afect [15, p.317]. Posibilitatea existenței tentativei depinde nu de lipsa sau prezența stării de afect, ci de alți factori. De aceea, dacă moartea biologică a victimei nu survine din cauze independente de voința făptuitorului, omorul săvârșit în stare de afect se poate întrerupe la etapa de tentativă la infracțiune. Ca o paranteză, menționăm că în cazul tentativei la infracțiunea prevăzută la art.146 CP RM neproducerea efectului infracțiunii nu se reduce nici pe departe la neproducerea urmărilor prejudiciabile. Tentativa la această infracțiune presupune mai multe varietăți.

Nu putem trece cu vederea nici poziția următoare a lui S.Brînza și V.Stati: „Cerința ca fapta subiectului să se îndrepte contra unui om viu ridică problema dacă poate fi sancționată sau nu, de exemplu, fapta persoanei care, fără a-și da seama că ținta atacului său este o persoană care decedase cu puțin timp înainte, efectuează o împușcătură ochită în capul acesteia. În cazul dat, cele săvârșite reprezintă tentativa de omor. Această soluție de calificare își desprinde argumentele din necesitatea protejării eficiente și oportune a ordinii de drept, precum și din latura subiectivă a infracțiunii, din atitudinea deosebit de periculoasă a făptuitorului pentru societate.

Numai din cauze independente de voința făptuitorului nu și-a produs efectul acțiunea acestuia, îndreptată nemijlocit spre lipsirea de viață a victimei" [15, p.157]. Susținem pozițiile exprimate de S.Brînza și V.Stati. În cazul erorii cu privire la obiectul material al infracțiunii, fapta trebuie calificată drept tentativă la infracțiunea care era cuprinsă de intenția făptuitorului. Această concluzie decurge din art.27 CP RM.

Încheiem analiza materialelor științifice privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect, publicate în Republica Moldova, cu articolul științific elaborat în 2016 de C.Josanu [17].

Susținem părerea acestei autoare, conform căreia „în cazul pluralității de victime, care împreună au provocat apariția stării de afect, calificarea se va face potrivit art.146 Cod penal o singură dată, dacă lipsirea de viață a tuturor victimelor este cuprinsă de intenția unică a făptuitorului. Alta trebuie să fie calificarea dacă, de rând cu persoanele care au provocat afectul, a fost lipsită de viață o persoană care nu are nicio legătură cu provocarea afectului, iar făptuitorul este conștient de aceasta. În așa caz, cele săvârșite se califică potrivit regulilor concursului de infracțiuni, conform art.145 și art.146 din Codul penal" [17, p.132]. Această părere se întemeiază pe faptul că în art.146 CP RM lipsește o circumstanță agravantă cum este cea prevăzută la lit.g) alin.(2) art.145 CP RM – „asupra a două sau mai multor persoane”. În afară de aceasta, părerea lui C.Josanu se bazează pe regula stabilită la lit.a) art.117 CP RM: „Concurența dintre două norme speciale are următoarele varietăți: [...] dintre componența de infracțiune cu circumstanțe atenuante și alta cu circumstanțe agravante – infracțiunea se califică în baza celei cu circumstanțe atenuante; [...]”.

Ajută la cunoașterea laturii subiective a infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM următorul punct de vedere exprimat de C.Josanu: „Omorul se consideră săvârșit în stare de afect numai dacă starea de afect, cât și intenția de a săvârși omorul au survenit într-un timp foarte scurt sau pe neașteptate. Expresia „survenită în mod subit”, utilizată în dispoziția art.146 Cod penal, presupune că nu este obligatoriu să lipsească sau să fie foarte scurtă distanța în timp dintre cauza de apariție a stării de afect și omorul săvârșit în stare de afect. Această stare poate surveni și în urma reflectării făptuitorului asupra unor factori derivați vizând aceste acte ale victimei, reflectare care se prezintă în una din formele următoare: 1) depănarea în memorie a amintirilor legate de actele ilegale sau imorale ale victimei; 2) conștientizarea tardivă a rezultatelor actelor ilegale sau imorale ale victimei; 3) aflarea tardivă a informației despre actele ilegale sau imorale ale victimei" [17, p.134]. Prin aceasta se confirmă că intenția de săvârșire a omorului în stare de afect este afectizată. Intenția de a săvârși această infracțiune apare și se realizează în perioada scurtă de timp în care făptuitorul este sub imperiul stării de afect. Având o apariție impetuoasă, repentină, starea de afect nu poate fi premeditată, programată, pregătită. Totodată, este posibil ca starea de afect să reapară după o perioadă lungă de timp după prima sa apariție.

2. Analiza materialelor științifice privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect publicate peste hotare

Începem analiza materialelor științifice privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect, publicate peste hotare, cu o monografie a lui B.V. Sidorov, publicată în 1978 [18].

Acest doctrinar este de părere că „intenția afectizată poate fi privită ca circumstanță atenuantă nu de sine stătător, ci ca parte componentă a laturii subiective a infracțiunii care este concepută și săvârșită în starea de afect „justificat”. De aceea, determinant este nu atât caracterul subit al intenției de a săvârși infracțiunea, cât mai ales caracterul afectizat al acestei intenții, precum și împrejurările care au provocat-o” [18, p.80]. În cazul infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM, atenuarea răspunderii penale este determinată de factori ca: a) infracțiunea este săvârșită atunci când făptuitorul se află în stare de afect; b) starea dată este provocată de actele de violență, de insultele grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei; c) starea de afect a făptuitorului survine în mod subit; d) săvârșirea omorului în stare de afect este precedată de actele ilegale sau imorale provocatoare ale victimei. Ca liant al acestor patru factori, starea de afect este caracterizată reușit de către B.V. Sidorov.

Însă, nu poate fi acceptată o altă părere expusă de B.V. Sidorov: „Afectul nu poate atenua răspunderea atunci când este cauzat de motive, calități sau deprinderi personale ce caracterizează negativ făptuitorul și care s-au manifestat în mod clar într-o situație de conflict (spiritul răzbnător pronunțat, tendința spre violență, desfrânarea morală și emoțională etc.). [...] Afectul apărut pe motiv de răzbnare, interes material, motive huliganice, gelozie etc. nu poate fi luat în considerare la calificare ca circumstanță atenuantă” [18, p.39-40]. Din art.146 CP RM nu rezultă o asemenea concluzie. Nu se poate exclude deloc posibilitatea ca răzbnarea, gelozia sau alte asemenea motive să determine comiterea omorului în stare de afect.

Orice pregătire de infracțiune implică intenție premeditată, iar aceasta contravine însăși naturii juridice a infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM. În context, este util să-l cităm pe B.V. Sidorov: „Formarea motivului

și a intenției de a comite o infracțiune în stare de afect se desfășoară întotdeauna pe neașteptate și rapid, deși nu la fel de fulminant ca apariția afectului, însă neapărat după acțiunile ilegale sau imorale ale victimei și nemijlocit sub influența afectului apărut. Activitatea psihologică a făptuitorului (motivația, alegerea scopului, comportamentul, luarea deciziei) în astfel de condiții nu poate fi în niciun caz „rezultatul gândirii reci” și nici o consecință a pregătirii” [18, p.78]. Totodată, același autor consideră că, datorită caracterului său subit, afectul exclude tentativa la omorul săvârșit în prezența acestei stări [18, p.53]. Păreră noastră este că un asemenea argument s-ar potrivi etapei de pregătire de infracțiunea prevăzută la art.145 CP RM, nu etapei de tentativă la această infracțiune.

În 1979, V.I. Tkacenko a elaborat o monografie în care un loc important îl ocupă analiza omorului săvârșit în stare de afect [19].

Acest autor este de părere că, în contextul omorului săvârșit în stare de afect, actele de violență ale victimei trebuie să fie nu pur și simplu ilegale. Este necesar ca ele să se caracterizeze prin ilegalitate penală [19, p.10]. Obiectând, menționăm că, în cazul în care în art.146 CP RM sintagma „acte de violență” s-ar referi la acțiunea făptuitorului, nu am avea nicio obiecție. Însă, în acest articol sintagma „acte de violență” se referă la acțiunea victimei. În consecință, nu este justificată restrângerea ilegalității actelor de violență ale victimei infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM la ilegalitatea penală.

În opinia lui V.I. Tkacenko, dacă în timpul altercației la una dintre persoanele încăierate apare starea de afect, sub a cărei influență aceasta comite omorul unuia dintre rivali, fapta urmează a fi calificată ca omor săvârșit în stare de afect [19, p.18]. *Generaliter*, dacă actele de violență *ale unuia* dintre cei care iau parte la altercație sunt *ilegale*, aceste acte provocând starea de afect a celuilalt participant (a celorlalți participanți) la altercație, atunci cel (cei) din urmă va (vor) răspunde în baza art.146 CP RM. De asemenea, dacă actele de violență *ale ambilor* participanți (*ale tuturor* participanților) la altercație sunt *ilegale*, aceste acte provocând starea de afect a celui participant la altercație care comite omorul, atunci acesta din urmă va răspunde în baza art.146 CP RM. Dacă însă actele de violență *ale ambilor* participanți (*ale tuturor* participanților) la altercație sunt *ilegale*, dar aceste acte nu-i provoacă starea de afect celui participant la altercație care comite omorul, atunci acesta din urmă va răspunde în baza art.145 CP RM. De asemenea, dacă actele de violență *ale unuia* dintre cei care iau parte la altercație sunt *legale*, aceste acte provocând starea de afect a celuilalt participant (a celorlalți participanți) la altercație, atunci acesta (aceștia) din urmă va (vor) răspunde în baza art.145 CP RM.

Nu doar afectul furiei cade sub incidența art.146 CP RM. În opinia lui V.I. Tkacenko, afectul temerii poate, de asemenea, să caracterizeze starea emoțională a subiectului omorului săvârșit în stare de afect [19, p.32-33]. O asemenea părere este întemeiată, întrucât se aplică doar art.146 CP RM, dacă omorul cu depășirea limitelor legitimei apărări este săvârșit în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violență, de insultele grave, de alte acte ilegale sau imorale ale victimei. Afectul temerii este caracteristic, în special, pentru ipoteza depășirii limitelor legitimei apărări.

Din 2001 datează o monografie care a fost elaborată de A.N. Popov [20].

Acest autor schițează un exemplu în care omorul în stare de afect este comis pe calea inacțiunii: „Este lesne de imaginat situația când, în calitate de reacție la comportamentul ilegal al victimei, la făptuitor apare starea de afect, iar el nu execută acțiunea pe care trebuia s-o execute. De exemplu, electricianul, care se află în apropiere de terminalul de comandă al rețelelor electrice, recepționează de la brigadierul care lucrează pe linie indicația să debranzeze rețeaua de la curent, cu precizarea că acea indicație a îmbrăcat o formă vexatorie. În loc să execute ce i s-a solicitat, electricianul, aflat sub influența stării de afect, abandonează locul de muncă, fără a debransa rețeaua de la curent, manifestând în acest mod indiferență față de urmările posibile ale faptei sale. În următorul moment, brigadierul atinge linia de contact și își pierde viața” [20, p.79-80]. Exemplul dat este convingător și demonstrează că nu doar acțiunea poate să exprime conținutul faptei prejudiciabile în cazul omorului săvârșit în stare de afect. Este posibil ca subiectul acestei infracțiuni să aibă o obligație față de victimă, să nu o îndeplinească, deși trebuia și putea să o facă, iar aceasta să reprezinte cauza decesului victimei care, prin actele sale, a provocat starea de afect a subiectului respectiv.

Nu poate fi acceptat următorul punct de vedere exprimat de A.N. Popov: temeiul atenuării răspunderii în cazul omorului săvârșit în stare de afect îl reprezintă acea conduită a victimei care provoacă starea de afect a făptuitorului [20, p.19]. Considerăm că, în ipoteza omorului săvârșit în stare de afect, nu doar aceasta este temeiul de atenuare a răspunderii penale. Dacă ar fi doar aceasta, atunci ar opera nu art.146 CP RM, dar lit.g) alin.(1) art.76 CP RM: „ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infracțiunea”.

În viziunea lui A.N. Popov, infracțiunea trebuie calificată ca omor săvârșit în stare de afect, indiferent împotriva cui au fost îndreptate actele ilegale sau imorale ale victimei: împotriva făptuitorului, a persoanelor apropiate acestuia sau a altor persoane. Important este ca astfel de acte să provoace starea de afect a făptuitorului [20, p.32]. Sprijinim acest punct de vedere. Odată ce în art.146 CP RM nu se specifică împotriva cui sunt îndreptate actele ilegale sau imorale ale victimei infracțiunii prevăzute la acest articol, deducem că astfel de acte pot fi îndreptate împotriva oricui. Contează ca, așa cum cere dispoziția art.146 CP RM, asemenea acte să declanșeze apariția stării de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM.

Totodată, nu putem agree altă părere exprimată de A.N. Popov: dacă omorul este săvârșit în timpul unei altercații, nu vom fi în prezența omorului săvârșit în stare de afect [20, p.33,34]. O asemenea abordare este simplistă. Faptul că omorul în stare de afect este săvârșit în timpul unei altercații nu poate constitui de felul său un temei pentru a nu se aplica art.146 CP RM. În cazul în care sunt întrunite toate condițiile stabilite de acest articol, omorul în stare de afect, săvârșit în timpul unei altercații, trebuie calificat în baza art.146 CP RM.

În 2003 a fost elaborată teza de doctorat al cărei autor este *L.A. Ostapenko* [21].

În opinia acestui autor, „viața este o condiție a existenței persoanei ca ființă socială și, prin urmare, condiția existenței tuturor relațiilor sale. Lipsirea persoanei de viață înseamnă dispariția ei ca ființă biologică și, în același timp, încetarea tuturor relațiilor sociale în care ea a fost prezentă” [21, p.12]. Suntem de acord cu această opinie. Persoana este o ființă socială și nu poate fi caracterizată doar sub aspect biologic. Decesul persoanei are ca efect excluderea ei din toate relațiile sociale la care ar fi putut participa, dacă nu ar fi devenit victima infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM. Despre viața omului, privită exclusiv din perspectivă biologică, se poate vorbi în cazul unei ființe umane nenăscute, nu în cazul unei persoane. Din aceste considerente, obiectul juridic generic al infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei trebuie privit ca un fascicol de relații care oferă persoanei posibilitatea să trăiască în cadrul societății, iar nu ca un ansamblu de caracteristici biologice.

L.A. Ostapenko se contrazice afirmând că „obiect juridic al omorului ar trebui considerată doar viața ca valoare esențială pentru persoană în general, și nu relațiile sociale sau elementele relațiilor sociale apărute prin lege. Or, nu se poate considera că viața persoanei, privită ca valoare naturală, inalienabilă și personală, se exprimă în relațiile obiective dintre persoane. Viața persoanei nu se referă la relațiile economice, biologice sau de alt gen și nu este reglementată în societate de diversele norme sociale (norme de drept, etice, cutumiare)” [21, p.12]. Acest autor are un punct de vedere ezitant în legătură cu caracterul relațional al obiectului juridic al infracțiunii. Nicio valoare socială apărută de legea penală, inclusiv viața persoanei, nu poate fi separată de relațiile sociale aferente unei asemenea valori. Societatea este alcătuită din membri ai societății. Fără relațiile dintre acești membri noțiunea de societate nu ar avea sens.

În 2006 a fost publicată monografia elaborată de *V.M. Burdin* [22].

Acest autor menționează just că în articolul dedicat omorului săvârșit în stare de afect termenul „violență” ar putea fi înlocuit prin sintagma „conduita ilegală”, care ar urma să desemneze întreaga gamă de manifestări de conduită ilegală a făptuitorului [22, p.93,94]. Ca urmare, considerăm că dispoziția art.146 CP RM ar trebui să conțină mențiunea cu privire la actele victimei ce provoacă starea de afect a făptuitorului, care au un caracter exclusiv ilegal. Totodată, ar trebui să se renunțe la exemplificarea unora dintre aceste acte în dispoziția art.146 CP RM.

Referitor la tipul intenției în cazul infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM, *V.M. Burdin* menționează: „Notele distinctive ale afectului denotă că faptele săvârșite într-o astfel de stare se caracterizează prin imprevizibilitate impulsivă pentru făptuitor. În legătură cu faptele comise în stare de afect, este foarte probabil să vorbim despre intenția indirectă. Or, acționând impulsiv, făptuitorul urmărește să-i cauzeze victimei orice rău și nu poate dori survenirea urmărilor prejudiciabile concrete ale faptei sale” [22, p.136]. Probabilitatea manifestării intenției indirecte în cazul omorului săvârșit în stare de afect nu trebuie să ducă la ideea că intenția directă este imposibilă în cazul acestei infracțiuni. Din art.146 CP RM nu rezultă că subiectul omorului săvârșit în stare de afect nu poate să nu dorească survenirea morții victimei.

În legătură cu eroarea cu privire la numărul de victime, prezintă interes următorul punct de vedere al lui *V.M. Burdin*: „În cazul în care făptuitorul, care se află în stare de afect provocată de comportamentul ilegal sau imoral al mai multor victime, le omoară simultan, suntem în prezența unei singure infracțiuni. Într-adevăr, în acest caz, o singură intenție a făptuitorului cuprinde o singură faptă și o singură urmare prejudiciabilă – moartea mai multor persoane. În astfel de cazuri, calificarea faptei după regulile concursului de infracțiuni ar fi artificială și în esență incorectă” [22, p.164]. Considerăm că, în ipoteza analizată, soluția de calificare trebuie

să reprezinte rezultatul raportării regulii de calificare stabilite la lit.a) art.117 CP RM asupra ipotezei prevăzute la lit.g) alin.(2) art.145 CP RM, în coroborare cu art.27 CP RM. În consecință, este întemeiată aplicarea art.146 CP RM, cu referire la art.27 CP RM. Această soluție este valabilă în cazul în care făptuitorul manifestă intenție directă determinată (concretizată) cu privire la numărul de victime. În cazul în care intenția directă de a omorî este indeterminată (neconcretizată), calificarea se face în funcție de rezultatul real survent. În acest caz, indiferent de numărul de persoane decedate, se aplică o singură dată art.146 CP RM.

Din 2007 datează manualul elaborat în coautorat de către C.Bulai și B.N. Bulai [23].

Analiza acestei lucrări este relevantă în vederea delimitării infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM de circumstanța atenuantă prevăzută la lit.a) alin.(1) art.75 CP Rom. din 2009 – „săvârșirea infracțiunii sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, determinată de o provocare din partea persoanei vătămate, produsă prin violență, printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau printr-o altă acțiune ilicită gravă”.

Când analizează circumstanța atenuantă de la lit.b) art.73 CP Rom. din 1968, care reprezintă prototipul lit.a) alin.(1) art.75 CP Rom. din 2009, C.Bulai și B.N. Bulai menționează că pentru existența acesteia sunt necesare următoarele condiții: „a) infracțiunea să fi fost săvârșită sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, adică într-o stare de surescitare sau încordare nervoasă, de mânie sau indignare ce cuprinde întreaga ființă a făptuitorului ori de emoție puternică. [...] b) starea de tulburare sau emoție (*perturbatio animi*) să fi avut drept cauză o provocare din partea persoanei vătămate. [...] c) provocarea să fi fost produsă de victimă prin violență, printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau prin altă acțiune ilicită gravă. [...] d) riposta infractorului la acțiunea provocatoare a victimei trebuie să fie îndreptată împotriva acesteia, iar nu împotriva altei persoane” [23, p.397-398].

Din lit.a) alin.(1) art.75 CP Rom. din 2009 rezultă că actul provocator se concretizează într-o acțiune ilicită gravă. C.Bulai și B.N. Bulai afirmă că „o astfel de acțiune poate avea un caracter penal (de exemplu, încercarea victimei de a avea relații homosexuale cu infractorul), dar poate fi și o faptă ilicită extrapenală (de exemplu, faptul de a avea relații intime cu soția infractorului)” [23, p.398]. Din acest punct de vedere, expresia „acțiune ilicită” (lit.a) alin.(1) art.75 CP Rom. din 2009) nu se deosebește de expresia „acte ilegale” (art.146 CP RM). Însă, în art.146 CP RM nu doar actele ilegale, dar și actele imorale se consideră acte provocatoare ale victimei. Prin aceasta, art.146 CP RM cuprinde o sferă mai vastă decât lit.a) alin.(1) art.75 CP Rom. din 2009.

C.Bulai și B.N. Bulai menționează că „dacă infractorul nu a avut certitudinea că victima este autorul actului provocator și a săvârșit fapta împotriva unei alte persoane, el nu beneficiază de circumstanța atenuantă a provocării” [23, p.398]. Conform art.146 CP RM, victimă este cel care a provocat starea de afect a făptuitorului prin acte de violență, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale. Nu poate fi victimă a infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM persoana care nu îndeplinește condițiile date.

În 2007 a fost elaborată lucrarea al cărei autor este M.A. Hotca [24].

Atunci când caracterizează gravitatea acțiunii ilicite în contextul circumstanței atenuante descrise la lit.b) art.73 CP Rom. din 1968, M.A. Hotca afirmă că „ținând seama de datele și împrejurările cauzei, actele de provocare au din punct de vedere obiectiv o pericolozitate substanțială. La aprecierea gravității activității de provocare se ține seama de locul săvârșirii actului provocator, existența sau nu în acest loc și a altor persoane, valoarea socială lezată, însușirile persoanei provocatului și ale provocatorului etc.” [24, p.702]. În art.146 CP RM nu se cere ca actele ilegale sau imorale ale victimei să fie grave. Prin aceasta, art.146 CP RM are o sferă mai largă decât lit.a) alin.(1) art.75 CP Rom. din 2009. Nu ar fi oportună completarea art.146 CP RM pentru a restrânge sfera actelor ilegale sau imorale ale victimei doar la cele grave. Limita dintre ceea ce este grav și ceea ce nu este grav nu este stabilită în textul legii, de aceea trasarea subiectivă a unei astfel de limite în art.146 CP RM ar avea repercusiuni negative, și anume – interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale.

Nu poate fi acceptată părerea lui M.A. Hotca că, în cazul circumstanței atenuante de la lit.b) art.73 CP Rom. din 1968, „gravitatea activității de provocare nu este o cerință esențială a provocării” [24, p.702]. Odată ce legiuitorul român a prevăzut această cerință în textul legii, ea a devenit o cerință esențială a provocării. Neluarea în seamă a cerinței date ar fi nelegală. Invocarea circumstanței atenuante prevăzute la lit.a) alin.(1) art.75 CP Rom. din 2009 în cazul săvârșirii infracțiunii sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, determinată de o provocare din partea persoanei vătămate, produsă printr-o altă acțiune ilicită lipsită de gravitate, ar fi o încălcare a legii.

Prezintă interes faptul că M.A. Hotca recunoaște: „Pentru a se reține scuza atenuantă a provocării, instanța de judecată trebuie să examineze nu împrejurarea dacă riposta infractorului este proporțională cu activitatea

provocatoare, ci dacă actul provocator a produs sau nu în psihicul infractorului o tulburare" [24, p.702]. Prin aceasta autorul dat recunoaște că riposta făptuitorului poate fi disproporționată față de actul provocator. Dacă este așa, de ce ar trebui să conteze dacă la momentul săvârșirii infracțiunii tulburarea sau emoția făptuitorului este puternică sau nu? Ar trebui să conteze doar faptul că tulburarea sau emoția făptuitorului a fost determinată de actul provocator al victimei și că făptuitorul a săvârșit infracțiunea sub stăpânirea unei tulburări sau emoții. Dacă nu ar fi existat actul provocator al victimei, nu ar fi apărut nici tulburarea sau emoția făptuitorului, și atunci fie infracțiunea nu ar fi fost săvârșită sub stăpânirea unei tulburări sau emoții, fie infracțiunea nu ar fi fost săvârșită în genere. Ca urmare, nu considerăm oportun ca art.146 CP RM să fie modificat pentru a se preciza că starea de afect a făptuitorului trebuie să fie puternică.

Din 2008 datează teza de doctorat susținută de A.A. Ciugunov [25].

Acest autor menționează că omorul în stare de afect poate fi săvârșit exclusiv prin acțiune. Aceasta se explică prin specificul stării psihologice a făptuitorului. Or, defularea are loc anume pe calea acțiunii" [25, p.16]. Nu putem fi de acord cu această părere. Avem tot temeiul să afirmăm că inacțiunea poate exprima conținutul faptei prejudiciabile prevăzute la art.146 CP RM.

După părerea lui A.A. Ciugunov, „în calitate de element constructiv al acestei componente de infracțiuni (se are în vedere omorul săvârșit în stare de afect – *n.a.*), afectul este legat nemijlocit de o anumită conduită negativă a victimei" [25, p.16]. Această opinie nu trebuie să ducă spre concluzii neîntemeiate. Chiar dacă victima are un comportament provocator, aceasta nu poate reprezenta un temei pentru a nu i se apăra viața prin mijloace penale.

În alt context, făcând abstracție de cele prevăzute în art.146 CP RM, se poate susține că o inacțiune provocatoare a victimei poate declanșa starea de afect. În sprijinul acestei idei, A.A. Ciugunov consideră că o astfel de inacțiune se atestă atunci când victima omorului săvârșit în stare de afect nu îndeplinește solicitările legale ale făptuitorului (omite pe parcursul unei perioade îndelungate să-i achite salariul, nu acordă ajutor unui bolnav, lasă în primejdie o persoană aflată în stare de neputință etc.) [25, p.18]. Având în vedere o astfel de posibilitate, recomandăm ca în art.146 CP RM – după cuvântul „alte” și înainte de cuvântul „ilegale” – termenul „acte” să fie substituit prin sintagma „acțiunile sau inacțiunile”.

În 2015 O.S. Parnițana a elaborat un articol științific având ca subiect infracțiunile săvârșite în stare de afect [26].

Această autoare afirmă: „Afectul trebuie să presupună o descărcare, care se exprimă în comiterea unor acțiuni ilegale îndreptate asupra sursei de apariție a afectului, adică asupra victimei” [26, p.219]. Prin care O.S. Parnițana sugerează că inacțiunea nu poate fi comisă de autorul omorului săvârșit în stare de afect.

O.S. Parnițana menționează: „Există puncte de vedere conform cărora infracțiunile de acest gen (adică, omorul săvârșit în stare de afect – *n.a.*) pot fi comise nu doar prin acțiune, ci și prin inacțiune. În calitate de exemplu promotorii acestor puncte de vedere prezintă situația în care o persoană, care în virtutea obligațiilor trebuia să îndeplinească o anumită acțiune, nu a îndeplinit-o din cauza stării de afect provocate de actele ilegale sau imorale ale victimei, ceea ce a cauzat decesul victimei. În opinia noastră, în practică astfel de situații sunt extrem de rare și pot constitui temeiul aplicării art.125 CP FR (care prevede răspunderea pentru lăsarea în primejdie – *n.a.*)” [26, p.220]. Frecvența redusă a situațiilor, în care omorul în stare de afect poate fi comis prin inacțiune, nu înseamnă că acestea sunt excluse cu totul. Pe lângă aceasta, intenția de a lipsi de viață nu poate fi confundată cu intenția de a lăsa o persoană în primejdie. Confuzia admisă de O.S. Parnițana este regretabilă și nu se bazează pe litera legii.

Din 2016 datează un alt articol științific, care a fost elaborat de I.M. Muhaceva [27].

În opinia acestei autoare, „caracteristica principală a infracțiunilor săvârșite în stare de afect constă în îmbinarea mai multor factori: prezența stării de afect a făptuitorului la momentul săvârșirii infracțiunii; conduita ilegală sau imorală premergătoare a victimei; starea de tulburare emoțională puternică trebuie să fie provocată anume de conduita victimei; intenția de a comite infracțiunea apare și este pusă în realizare nemijlocit în momentul aflării făptuitorului în stare de afect” [27, p.120]. Suntem de acord cu această poziție. Niciunul dintre acești factori nu poate să exprime natura juridică a omorului săvârșit în stare de afect, dacă nu este îmbinat cu ceilalți factori. Doar în ansamblu factorii descriși de I.M. Muhaceva pot servi la caracterizarea temeiului de atenuare a răspunderii penale pentru infracțiunea prevăzută la art.146 CP RM.

Această autoare afirmă că „în starea de afect se modifică desfășurarea tuturor proceselor psihofiziologice. În special, scade comutabilitatea atenției, concentrarea făptuitorului se face exclusiv asupra elementului care

produce iritarea (sursa emoțiilor negative), toate celelalte rămân în afara câmpului de atenție. Perturbarea (îngustarea) conștiinței duce ulterior la incapacitatea făptuitorului de a relua în memorie unele episoade aparte ale evenimentului care a cauzat afectul. [...] Capacitatea făptuitorului de a prevedea producerea urmărilor prejudiciabile poartă un caracter general. Aspectul volitiv al intenției presupune, în primul rând, dorința făptuitorului de a opri acțiunea elementului care produce iritarea și, în al doilea rând, dorința făptuitorului de a se răzbuna, de a provoca prejudiciul celui care i-a provocat emoțiile negative. Pe parcursul afectului fiziologic, făptuitorul este conștient într-o anumită măsură de ceea ce se întâmplă cu el (aspectul intelectual al intenției), dar, în același timp, nu întotdeauna își poate stăpâni gândurile și acțiunile" [27, p.125]. Analiza făcută de I.M. Muhaceva contribuie la cunoașterea factorului intelectual și a celui volitiv, care alcătuiesc intenția de a săvârși omorul în stare de afect. Starea emoțională a făptuitorului lasă o amprentă aparte asupra intenției de a comite infracțiunea dată.

Aceeași autoare menționează: „Afectul fiziologic și tulburarea psihică, care nu exclude responsabilitatea, au cauze diferite. Cauza afectului fiziologic este un iritant puternic, iar starea emoțională psihofiziologică apare ca o reacție la acest iritant. Cauzele responsabilității reduse sunt exclusiv anomalii psihicului (de exemplu, psihopatiile, nevrozele, formele ușoare de oligofrenie), care sunt studiate de psihiatrie. [...] Prezența unei tulburări psihice care nu exclude responsabilitatea poate reprezenta un catalizator specific pentru apariția afectului" [27, p.126]. Astfel, I.M. Muhaceva sugerează că afectul fiziologic ar putea să apară pe fundalul stării de responsabilitate redusă. În aceste condiții, nu mai are atât de mare importanță deosebirea dintre cauzele responsabilității reduse și cauzele stării de afect fiziologic.

Din 2016 datează teza de doctorat susținută de O.S. Sotula [28].

În opinia acestui autor, „în ceea ce privește dreptul la viață, acesta nu este viața însăși, ci o formă juridică, o facultate subiectivă cu caracteristici formal-atributive care sunt consacrate în Constituție, în actele juridice internaționale și naționale" [28, p.10]. Suntem de acord cu această părere. Dreptul la viață este doar o componentă a relațiilor sociale cu privire la viața persoanei. Din această cauză, dreptul la viață nu poate să reprezinte valoarea socială în jurul căreia apar, se desfășoară și se dezvoltă anumite relații sociale.

În alt context, O.S. Sotula afirmă că „viața persoanei constituie obiectul reglementării juridice într-un domeniu foarte restrâns. Ea poate apărea doar ca obiect al apărării juridice, inclusiv prin mijloacele dreptului penal" [28, p.10]. Analiza acestui punct de vedere ne permite să afirmăm că una dintre componentele obiectului juridic generic al infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei nu se exprimă în viața omului privită exclusiv din perspectivă biologică. O astfel de abordare ar fi potrivită în cazul unei ființe umane nenăscute, nu în cazul unei persoane. Din aceste considerente, obiectul juridic generic al infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei trebuie privit ca un fascicol de relații care oferă persoanei posibilitatea să trăiască în cadrul societății, iar nu ca un ansamblu de caracteristici biologice.

Nu putem agree propunerea înaintată de O.S. Sotula de a completa articolul, în care este incriminat omorul săvârșit în stare de afect, cu sintagma „sau de alte acte ale victimei inacceptabile pentru făptuitor". În opinia acestui autor, gradul de inacceptabilitate a actelor victimei ar urma să-l stabilească făptuitorul în funcție de viziunea lui asupra lumii, de principiile și valorile morale de care acesta se conduce [28, p.18,19]. O asemenea abordare s-ar baza pe stabilirea de către făptuitor (nu de către legiuitor) a limitelor aplicării articolului privitor la omorul săvârșit în stare de afect. Făptuitorul ar fi cel care va determina dacă conduita victimei este justă sau nu, acceptabilă sau inacceptabilă. Cu alte cuvinte, făptuitorul ar fi cel care va stabili dacă și în ce măsură va răspunde pentru cele săvârșite. Bineînțeles, nu putem spijini o astfel de delegare de către stat a funcției de înfăptuire a justiției.

Concluzii

Printre oamenii de știință care au cercetat problema privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect se numără: I.Arhiliuc, A.Barbăneagră, A.Borodac, S.Brînza, L.Gîrla, C.Josanu, V.Holban, V.Stati, Iu.Tabarcea, Gh.Ulianovschi (*Republica Moldova*); A.A. Ciugunov, I.M. Muhaceva, O.S. Parnițana, A.N. Popov, B.V. Sidorov, V.I. Tkacenko (*Federația Rusă*); V.M. Burdin, L.A. Ostapenko, O.S. Sotula (*Ucraina*); B.N. Bulai, C.Bulai, M.A. Hotca (*România*) etc.

Ca urmare a examinării punctelor de vedere ale oamenilor de știință expuse pe marginea materialelor științifice în care este abordat omorul săvârșit în stare de afect, am constatat că prin interpretările doctrinare analizate este facilitat procesul de percepere a esenței juridice a infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM. În special, analiza viziunilor doctrinare în materia răspunderii penale pentru omorul săvârșit în stare de afect a contribuit la

formularea următoarelor concluzii relevante: semnele constitutive ale noțiunii de omor pot fi desemnate prin următoarele sintagme / următorii termeni: 1) „lipsirea de viață”; 2) „ilegală”; 3) „intenționată”; 4) „a unei alte persoane”; recunoașterea dreptului la viață ca una dintre componentele obiectului juridic generic al infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei ar însemna echivalarea acestui obiect cu una dintre părțile sale; victima omorului săvârșit în stare de afect are calitatea specială de persoană care provoacă starea de afect a făptuitorului prin acte de violență, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale; expresia „survenită în mod subit” din art.146 CP RM arată că, la momentul săvârșirii infracțiunii, făptuitorul trebuie să manifeste nu pur și simplu o intenție subită. Este necesar ca această intenție să fie, de asemenea, afectizată etc.

În literatura de specialitate autohtonă și în cea străină problemelor privind răspunderea penală pentru omorul săvârșit în stare de afect nu întotdeauna li s-a acordat o atenție cuvenită, iar materialele științifice în care este abordat omorul săvârșit în stare de afect sunt încă numeric reduse, având o conotație preponderent exegetică și critică. În special, insuficient au fost abordate problemele ce vizează: calitatea specială a victimei infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM; deosebirea și asemănările dintre ipoteza prevăzută la lit.a) alin.(1) art.75 CP Rom. din 2009 și ipoteza prevăzută la art.146 CP RM; inacțiunea ca formă a faptei prejudiciabile prevăzute la art. 146 CP RM; coraportul dintre responsabilitatea redusă și starea emoțională a subiectului infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM; delimitarea omorului săvârșit în stare de afect de infracțiunile conexe; eroarea de fapt în cazul omorului săvârșit în stare de afect etc.

Referințe:

1. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova, nr.67 din 15.06.2020, de inadmisibilitate a sesizării nr.27g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 171 din Codul penal (alte urmări grave ale infracțiunii de viol). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr.212-220.
2. BRÎNZA, S., ULIANOVSKI, GH. Considerații vizând prevederile Capitolului II „Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei” din Proiectul noului Cod penal al Republicii Moldova. În: *Revista Națională de Drept*, 2001, nr.11, p.11-26. ISSN 1811-0770
3. *Codul penal al Republicii Moldova. Proiect*. Chișinău: Garuda-Art, 1999. 175 p.
4. *Dicționarul explicativ al limbii române / Sub red. lui I.Coteanu, L.Seche, M.Seche*. București: Univers enciclopedic, 1996. 1192 p. ISBN 973-9243-29-0
5. Legea nr.277 din 18.12.2008 pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.41-44.
6. BORODAC, A. *Manual de drept penal. Partea specială*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 622 p. ISBN 9975-9788-7-8
7. Codul penal al Republicii Moldova din 24.04.1961. În: *Вестник Советулуй Сунрем ал РССМ*, 1961, nr.10.
8. BRÎNZA, S., ULIANOVSKI, X., STATI, V. et al. *Drept penal. Partea specială. Vol.II*. Chișinău: Cartier, 2005. 804 p. ISBN 9975-79-318-5
9. BARBĂNEAGRĂ, A., BERLIBA, V., GURSCHI, C. et al. *Codul penal comentat și adnotat*. Chișinău: Cartier, 2005. 656 p. ISBN 9975-79-338-X
10. BARBĂNEAGRĂ, A., ALECU, Gh., BERLIBA, V. et al. *Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu (Legea nr.985-XV din 18 aprilie 2002. Cu toate modificările operate până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74/195 din 14.04.2009. Adnotat cu jurisprudența CtEDO și a instanțelor naționale.)*. Chișinău: Sarmis, 2009. 860 p. ISBN 978-9975-105-20-0
11. ГЫРЛЯ, Л.Г., ТАБАРЧА, Ю.М. *Уголовное право Республики Молдова. Часть Особенная. Том 1*. Кишинэу: Cartdidact, 2010. 712 c. ISBN 978-9975-4158-1-1
12. BRÎNZA, S., STATI, V. *Drept penal. Partea Specială. Vol.I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 1062 p. ISBN 978-9975-53-028-6
13. POALELUNGI, M., DOLEA, I., VÎZDOAGĂ, T. și al. *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
14. BRÎNZA, S. Infracțiunile prevăzute la art.146 și la art.147 CP RM: aspecte teoretice și practice. În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria „Științe sociale”*, 2014, nr.3, p.86-104. ISSN 2345-1017
15. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p. ISBN 978-9975-53-469-7
16. Legea nr.196 din 28.07.2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.306-313.
17. JOSANU, C. Omorul săvârșit în stare de afect. În: *Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare” (28-29 septembrie 2016)*. Rezumate ale comunicărilor. Științe juridice. Vol.I. Chișinău: CEP USM, 2016, p.131-136. ISBN 978-9975-71-815-8

18. СИДОРОВ, Б.В. *Аффект. Его уголовно-правовое и криминалистическое значение. Социально-психологическое и правовое исследование.* Казань: КГУ, 1978. 160 с.
19. ТКАЧЕНКО, В.И. *Ответственность за умышленные преступления против жизни и здоровья, совершенные в состоянии аффекта.* Москва: РИО ВЮЗИ, 1979. 52 с.
20. ПОПОВ, А.Н. *Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах.* Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 465 с. ISBN 5-94201-025-0
21. ОСТАПЕНКО, Л.А. *Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України) / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.* Київ, 2003. 14 с.
22. БУРДИН, В.М. *Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання.* Львів: ПАІС, 2006. 200 с. ISBN 966-7651-39-8
23. BULAI, C., BULAI, V.N. *Manual de drept penal: Partea generală.* București: Universul Juridic, 2007. 678 p. ISBN 978-973-8929-83-8
24. НОТСА, М.А. *Codul penal: comentarii și explicații.* București: C.H. Beck, 2007. 1593 p. ISBN 978-973-115-001-7
25. ЧУГУНОВ, А.А. *Ответственность за убийство, совершенное в состоянии аффекта / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук.* Москва, 2008. 25 с.
26. ПАРНИЦЫНА, О.С. Проблемы объективной стороны преступлений, предусмотренных ст. 107, 113 УК РФ. В: *Приоритетные научные направления: от теории к практике*, 2015, №17, с.218-224. ISBN 978-5-9906519-7-5
27. МУХАЧЕВА, И.М. Уголовно-правовая и психологическая характеристика аффекта. В: *Актуальные проблемы российского права*, 2016, №7, с.118-126. ISSN 1994-1471
28. СОТУЛА, О.С. *Кримінально-правова охорона життя людини у країнах романо-германської правової сім'ї (порівняльне теоретико-правове дослідження) / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.* Харків, 2016. 34 с.

Date despre autor:

Rodica BERDILO, doctorandă, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0002-8054-108X

Prezentat la 08.04.2021